

יג כו) וַיִּלְכוּ וַיָּבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְּבַר פְּאָרֶן קַדְשָׁה וַיִּשְׂבּוּ אֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּם אֶת פְּרִי הָאָרֶץ.

עי' ר' בחיי: עוד הוסיפו להבהילם ולהפחידם במה שאמרו (&) ושם ראינו את הנפילים, כי למעלה הזכירם בלשון ילידי הענק, ועתה אמרו הנפילים, שכל הרואה אותן לבו נופל (&). וזהו שחזר מן הנפילים, כלומר הקדמונים שבבראשית, שעליהם נאמר (בראשית ו ד) הנפילים היו בארץ. ושלשה שמות נקראו להם: נפילים ענקים רפאים¹⁹⁶⁹, נפילים היו ראש המשפחה אותן שהיו בני האלהים שהזכיר בבראשית, ולא היו כשאר בני אדם להסתכל בהם, וכל המסתכל בהם חרדה גדולה נופלת עליו. ואח"כ נתמעטו מן הכח והגבורה ונקראו ענקים, על שם שמעניקים חמה בקומתן, כלומר אצל הרואה, כי (לא) היו רשאים להסתכל בהם כמי שמסתכל במגדל גבוה. ואח"כ ברחוק הדורות שהיו מתנגלגלין והיו מתרחקין מגבורה אותן נפילים נתמעט כחן יותר ונתרפה ונקראו רפאים, ועוג מלך הבשן היה מהרפאים, והיה פסולת שלהן. שכך אמרו במדרש תנחומא (חוקת כה) והוא נשאר מיתר הרפאים (דברים ג) וזה עוג שהרג אמרפל וחבריו, והיה פסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים מתוך הגפת, שנאמר (בראשית יד יג) ויבא הפליט זה עוג. ומה שזכה להנצל מן המבול בזכות אברהם וגם בזכות ישראל, כדי שתתישב הארץ הקדושה על ידי אנשים כמותן. סוף דבר התנכרו בנפלאות השם יתברך וגבורותיו, וחזרו להיות מקטני אמנה, ולא זכרו נסי מצרים ונסי הים ונסי המדבר, גם מלחמת עמלק שכתוב בו (שמות יז יג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו, שהיו עכשיו מיראין אותן בעמלק ואמרו עמלק יושב.

י"ד א) וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ותשא כל העדה – כנסת ישראל שכתוב בה (הושע יד ג) כל תשא עון וקח טוב, ומזה לא אמר וישאו כל העדה¹⁹⁷⁰.

י"ד ט) אַךְ בַּה' אֵל תִּמְרְדוּ וְאֹתָם אֵל תִּירָאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ כִּי לְחַמְנוּ הֵם סָר צֶלֶם מַעֲלֵיהֶם וְה' אֲתָנוּ אֵל תִּירָאִים:

עי' רמב"ן: אבל יתכן שירמוז הכתוב, למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא, לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם שנגזר עליהם מיתה¹⁹⁷¹,

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כולם, עמד כלב בפרי, אמר פרי פרי אם בגללך אנו נהרגים מה אנו בחלקך, מיד עשה עצמו קל ונתן להם.

¹⁹⁶⁹ עי' זהר (ח"ג קס ע"ב): רבי חייא אמר תלת שמהן אקרון נפילים ענקים רפאים וכלהו אורכי יומי נפילין אקרון בקדמיתא לבתר כד אתחברון בבנת בני נשא ואולידו מנייהו אקרון ענקים לבתר דהוו אזלי ושטאן בהאי עלמא ומתרפיין מההוא דלעילא אקרון רפאים אמר ר' יהודה והא כתיב הרפאים יחוללו רפאים יחשבו אף הם כענקים א"ל הכי הוא בגין דענקים אתו מהאי סטרא ומהאי סטרא ואתיאו יתיר בארעא כגוונא דא רפאים ומנייהו נפקי והוו אורכי יומי וכד מתחלשי אתחלש פלגות גופא ופלגות קאים.

תרגום: רבי חייא אמר שלשה שמות נקראו, נפילים ענקים רפאים, וכולם האריכו ימים. נפילים נקראו בתחלה, אחר כך כשהתחברו בבנות בני האדם והולידו מהם נקראו ענקים, אחר כך שהיו הולכים ומשוטטים בעולם הזה ומתרפים מאותו שלמעלה נקראו רפאים. אמר רבי יהודה, והרי כתוב "הרפאים יחוללו", רפאים יחשבו אף הם כענקים, אמר לו כך הוא, משום שענקים באו מצד זה ומצד זה והתחזקו יותר בארץ, כדוגמא זה רפאים, ומהם יצאו והיו מאריכים ימים, וכשנחלשים נחלש חצי גוף וחצי עומד.

¹⁹⁷⁰ עי' לעיל פרשת וירא הערה 509.

¹⁹⁷¹ עי' זהר (ח"א רנז ע"ב): ות"ח הכי אוליפנא בספרא דשלמה מלכא דבליליא בתראה דחגא אי יסתכל ב"נ בצולמא דיליה וחזי ליה שלים לא אתגזר עלוי מיתה ומ"ט בהאי ליליא בגין דז' יומין דחגא לקבל שבעא יומין עלאין אינון דכל יומין ושנין דעלמא בהו תליין ואינון רמיזין בקרא דלך יי' הגדולה וגו' (דה"א כט יא).

וה' אתנו, כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסים ונפלאות לעיני כל רואה, על כן אל תיראום.

(יד יד) וְאָמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי אָתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִינֵי בְּעֵינֵי נִרְאָה אֹתָהּ ה' וְעִנְיָהָ עִמָּד עֲלֵהֶם וּבְעִמָּד עֲנֵן אֹתָהּ הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעִמָּד אֵשׁ לַיְלָה.
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת – עין לשון מראה, ועינו כעין הברדלח (לעיל יא ז), וארא כעין חשמל (יחזקאל א כז) יאמר אשר מראה במראה נראה, הוא שמך הגדול¹⁹⁷². וכך ענין הכתוב ביחזקאל (מג ג) וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי, בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר.

(יד יז) וְעֵתָהּ יִגְדַל נָא כַּח אֲדָנִי כַּאֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לְאָמַר.

ע"י רמב"ן: ודרך האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתוב באל"ף דל"ת¹⁹⁷³ ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר במדות ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה והם מורדים באבותם ולא היו הפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם כך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם (שמות לב יג) והם אומרים אי אפשנו במתנה זו.
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ועתה יגדל נא כח – יושפע וימשך הכח הפנימי במדות, ולא יסתלק למרום מרומים. ובאור הענין כי כשישראל מקיימין התורה והמצוות, הש"י רוכב שמים, וזהו (דברים לג כו) רוכב שמים בעזרך¹⁹⁷⁴. כלומר בעזרת ישראל משפיע כח

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

תרגום: ובא וראה, כך למדנו בספרו של שלמה המלך, שבלילה האחרון של חג, אם יסתכל אדם בצלמו ויראה אותו שלם, לא נגזרה עליו מיתה. ולמה בלילה הזה, בגלל ששבעת ימי החג הם כנגד שבעה ימים עליונים, שכל הימים והשנים של העולם תלויים בהם, והם רמוזים בכתוב של "לך ה' הגדלה" וגו'.

¹⁹⁷² ע"י זהר (ח"א קצו ע"א): תא חזי מה כתיב (יחזקאל מג ב) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו מה כתיב בתריה וכמראה המראה אשר ראיתי וכמראה אשר ראיתו בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפול על פני כל אלין מראות אינון שית דאינון מראות וחיזו דחזוא חיזו אית ליה לאתחזאה ביה גוונין דלעילא ואתחזון בההוא חיזו ואית חיזו לחיזו וחיזו לחיזו דא על דא וכלהו קיימין בדרגין ידיען ושלטי ואקרון חיזו דליליא ובהו מתפרשין כל חלמין דעלמא ואלין אינון כגוונא דלעילא עליהו.

תרגום: בא וראה מה כתוב, "והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו". מה כתוב אחריו, "וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבואי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפול על פני". כל המראות הללו הן שש. שאותן המראות ומראה של החזיון, מראה יש לו, שיראו בו הצבעים שלמעלה, ונראים במראה ההוא. ויש מראה למראה, ומראה למראה זה על זה, וכולם עומדים בדרגות ידועות ושולטים, ונקראים מראה הלילה, ובהם מתפרשים כל החלומות של העולם, ואלו הם כדוגמא שלמעלה עליהם.
 וע"י לעיל פרשת נח הערה 391.

¹⁹⁷³ ע"י אד"ז (רצה ע"ב): הני תשעה תקונין אמרן משה זמנא תניינא בשעתא דאצטרין לאהדרא לון כלהו רחמי, דאע"ג דתליסר תקונין לא אמרן השתא, בכוונא תלייא מלתא, דהא לא ייעול בהני תקונין לאדכרא אלא במזלא אתכוון, ואדכר ליה הה"ד ועתה יגדל נא כח יי' (במדבר יד), מאן כח יי', ההוא דאקרי מזלא קדישא סתימא דכל סתימין דחילא דא, ונהירו דא, ממזלא תלי וכיון דאמר משה דא ואדכר דא ואתכוון ביה אמר הני תשעה תקונין דתליין בזעיר אנפין בגין דינהירו כלהו, ולא ישתכח דינא, וע"ד כלא במזלא תלי.

תרגום: אלו ט' התיקונים אמרם משה פעם שניה בשעת שהיה צריך להחזיר אותם כולם לרחמים. שכן אע"פ שלא אמר עתה יי' ג' תיקונים, הדבר תלוי בכוונה, שהרי לא יכנס להזכיר אלו התיקונים אלא היה מתכוון במזלא. והזכירו, כמו שנאמר, "ועתה יגדל נא כח ה'". מה הוא "כח ה' "? זהו אותו הנקרא המזל הקדוש, הסתום מכל הסתום. היראה הזו והאור הזה תלוי מהמזל. וכיון שאמר משה את זה והזכיר את זה, ונתכוון בו, אמר אז את אלו ט' התיקונים התלויים בז"א כדי שיאירו כולם ולא ימצא דין, ועל כן הכל תלוי במזל.

¹⁹⁷⁴ ע"י ספר הבהיר אות קיט וקכ וז"ל: ישראל, כשהם צדיקים וטובים שכינה שרויה ביניהם ושרויה

במדותיו, ובוזה מוסיפין כח בגבורה של מעלה, שנאמר (תהלים ס יד) באלהים נעשה חיל. וכשאין מקיימין התורה והמצוות הוא מתרחק ממדותיו, שנאמר (דברים לג כו) ובגאותו שחקים, כלומר שהוא מתגאה מסתלק למרום מרומים¹⁹⁷⁵. ובוזה משפיע כחו במדות, ובוזה מתישין כח של מעלה, שנאמר (דברים לב יח) צור ילדך תשי¹⁹⁷⁶. ולפי שהיו ישראל חיובין כליה במקום הזה והיו מתישין כח של מעלה, הוצרך משה לומר "עתה" בתפלתו¹⁹⁷⁷, ועתה יגדל נא כח אדני, כדי להמשיך ולהשפיע הכח הפנימי במדות, ושלא יסתלק למעלה. וזהו לשון יגדל, כיוצא בו אמר דוד ע"ה (תהלים מ יז) ישישו וישמחו בך כל מבקשיך, יאמרו תמיד יגדל אלהים אוהבי ישועתך.

ורז"ל חכמי האמת כנו ההמשכה והשפעה בלשון עזר, והוא שדרשו רז"ל במסכת שבת (פט ע"א) כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו משה אין שלום בעירך. א"ל רבש"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. א"ל אעפ"כ היה לך לעזרני, מיד אמר ועתה יגדל כח אדני, ובאור מלת לעזרני להמשיך לי כח ועזר¹⁹⁷⁸.

עיי"ש: ויש להשכיל עוד במה שלא הזכיר משה אלא פעם אחת כי הוא המלך העליון שממנו נמשכות המדות¹⁹⁷⁹ ועמו ידבר ויבקש ממנו לרחם עליהם אולי ישוּבו ואם לא ישוּבו הלא אתה ארך אפים לצדיקים ולרשעים ומזה לא אמר ארך אף וגדולה מזו שאתה רב חסד למי שהוא מחצה זכויות ומחצה עונות כמי שרובו זכויות ואפילו בלא תשובה ואם שב בתשובה אתה נושא לו עון ופשע כלומר אפילו הזדונות והמרדים ונקה לשבים לא ינקה לשאינם שבים ואף על פי שאינו מנקה אינו מכלה זרעם ולא מכריתם מן העולם אבל הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ועל כן אין לך להכותם בדבר כמו שאמרת ולהכרית זרעם אבל תוכל להפרע ולגבות חובך מהבנים מעט מעט והקב"ה השיבו סלחתי כדברך שאמרת עליהם ולא אכריתם מן העולם ואאריך אפי להם ואם יש להם שום חסד מהאבות אהיה נוצרו לאלפים אבל איני מוחל להם לעולם העון והפשע כי ימותו במדבר ושם יתמו אבל בניהם יבאו לארץ ואפקוד העון על הבנים ועל שלשים ועל רבעים כמו שאמרת ומן הענין הזה היתה הגזרה שהוקבעה להם בכיה לדורות כי פקד עונם על זרעם והנה משה בתפלה הזאת מתוך שראה כי חטאתם כבדה מאד לא בקש בתפלתו שימחול

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

במעשיהם בחיקו של הקב"ה ומפרה אותם ומרבה אותם: ומנלן דשכינה אקרי צדק דכתיב (דברים לג כ"ו) רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים, וכתיב (ישעי' מ"ה ח) ושחקים יזלו צדק, וצדק זהו שכינה דכתיב (שם א' כא) צדק ילין בה. ועי' אות קפה. ובמה יתחסד עם קונו, בתלמוד תורה, שכל הלומד תורה גומל חסד לקונו דכתיב (שם לג כו) רוכב שמים בעזרך, הוי אומר כשאתם לומדים תורה לשמה אזי אתם עוזרים לי ואני רוכב שמים, ואז ובגאותו שחקים (שם), ומאי שחקים, הוי אומר בחדרי חדרים כדמתרגמין ומימריה בשמי שמיא.

¹⁹⁷⁵ עי' ילקוט (חומש רמז תתקסג): רוכב שמים בעזרך כשישראל עושין רצונו של מקום רוכב שמים בעזרך, וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול ובגאותו שחקים.

¹⁹⁷⁶ עי' לעיל פרשת יתרו הערה 1252.

¹⁹⁷⁷ עי' זהר ח"א קצח ע"א: <דבר אחר> ועתה ירום ראשי מאי ועתה כמו ואתה רבי יהודה אמר הא אתמר עת דאיהו דרגא עלאה ומאן איהו ההוא עת דא ה"א ואקרי עתה ועתה דא איהו ובי דיניה ירום ראשי לארמא לה ביקרא ומלכותא על אויבי סביבותי אלין שאר מלכי ארעא ואזבחה באהלו דא ירושלם <באהלו> דא אהל מועד זבחי תרועה למשמע כל עלמא אשירה ואזמרה מההוא סטרא דתרועה <היא> דהא מתמן מההוא סטרא דתרועה אתיא שירה ותושבחתא.

תרגום: דבר אחר, "ועתה ירום ראשי", מה זה "ועתה", כמו ואתה. רבי יהודה אמר, הנה נתבאר, עת שהיא הדרגה העליונה. ומי היא אותה העת, זו ה"א ונקראת עתה. "ועתה", זה הוא ובית דינו. "ירום ראשי", להרים אותה בכבוד ומלכות. "על אויבי סביבותי", אלו שאר מלכי הארץ. "ואזבחה באהל", זו ירושלים. "באהלו", זה אהל מועד. "זבחי תרועה", שישמע כל העולם. "אשירה ואזמרה", מאותו צד שהיא התרועה. שהרי משם, מאותו הצד של התרועה היא, באה השירה והתשבחות.

¹⁹⁷⁸ עי' ספר הקנה (עמוד סא): ההדיוטים מברכין וברכתן אינה קלה כי עוזרים למעלה לכנ"י כענין היה לך לעזרני ואח"כ מברכין כנ"י וזהו ואני אברכם. עי' דברי רבינו דברים ח י.

¹⁹⁷⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 153.

על עונם רק אריכות אף לבד שיאריך להם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים ולא ישלחם ביד פשעם מיד ועל כן הודה לו הקדוש ברוך הוא מיד סלחתי כדברך שאאריך להם ואפקוד עונם על זרעם אך האנשים הרואים את כבודי ואותותי וינסו אותי במדבר והבנים יכנסו לארץ.

(יד כא-כב) ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. כי כל האנשים הראים את כבודי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: עי' רמב"ן: ועל דרך האמת ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם¹⁹⁸⁰.

עי' ר' בחיי: וכתב הרמב"ן ז"ל על דרך האמת ואולם חי אני הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם. באור דבריו חי אני כנסת ישראל ידבר כי חי העולמים¹⁹⁸¹ והוא אלהים חיים¹⁹⁸² יאמר שימלא כבוד ה' את כל הארץ התחתונים וישרה ביניהם כבודו ורחמיו¹⁹⁸³ בארץ בזרעם אבל לא בהם וזה בודאי הבטחה בסליחה ואמר על עצמו כבוד ה' כמו שאמר (תהלים קד לא) יהי כבוד ה' לעולם. וצריך שתשכיל כי בכל מקום שתמצא חי אני אלהים חיים וכן אל חי וכן חי ה' הכל

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁹⁸⁰ עי' זהר (ח"א סז ע"א): ליהו"ה הארץ ומלואה האי קרא על ארעא דישראל אתמר דאיהי ארעא קדישא ומלואה דא שכינתא כמה דאת אמר (מלכים א' ח יא) כי מלא כבוד יהו"ה את בית יהו"ה וכתוב (שמות מ לד) וכבוד יהו"ה מלא את המשכן מאי מלא ולא מלא אלא מלא ודאי דאתמליא מכלא דאתמליא מן שמשא סיהרא שלים בכל סטרין מלא מכל טובא דלעילא כאסקופא דא דאתמליא מכל טובא דעלמא ועל דא כתיב ליהו"ה הארץ ומלואה תבל ויושבי בה דא שאר ארעאן. תרגום: "לה' הארץ ומלואה", פסוק זה נאמר על ארץ ישראל שהיא ארץ הקדושה. "ומלואה" זו השכינה, כמו שנאמר "כי מלא כבוד ה' את בית ה'", וכתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן". למה מלא ולא מלא. אלא מלא ודאי, שהתמלא מהכל, שהתמלא מהשמש, הלבנה שלימה בכל הצדדים, מלא מכל טוב שלמעלה, כמו האוצר הזה שהתמלא מכל טוב של העולם. ועל זה כתוב "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", אלו שאר הארצות.

¹⁹⁸¹ עי' תיקו"ז (א ע"ב): ואלין אינון נשמתין מאלין משכילים דאית בהון שכל לאשתמודעא ברזין דמאריהון כלהו רשימין ומצויירין במלכותא דרקיעא ככוכביא דנהרין ברקיעא והיינו יזהירו כזהר הרקיע מאי הרקיע דנהרין ביה (אוף אלין) נשמתין דמשכילים ככוכביא ברקיע הכי נהרין בכורסיא וכלהו פרחין מן רקיע ודא צדיק חי עולמים דמניה פרחין נשמתין דצדיקא ונהרין בסיהרא ועלייהו כתיב ויתן אתם אלהים ברקיע השמים וכו' (בראשית א יז).

תרגום: ואלו הם נשמות מאלו המשכילים שיש בהם שכל לדעת בסודות רבונם, כולם רשומים ומצויירים במלכות הרקיע, ככוכבים שמאירים ברקיע, והיינו "יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל יב ג). מה הרקיע שמאירים בו (אף אלה) הנשמות של המשכילים ככוכבים ברקיע, כך מאירים בכסא. וכולם פורחות מן הרקיע וזה צדיק חי עולמים שממנו פורחות נשמות הצדיקים ומאירות בלבנה, ועליהם כתוב "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכו'". ועי' דברי רבינו בראשית א א, והערה 7.

¹⁹⁸² עי' זהר (ח"א לא ע"ב): אלהים אלהים חיים דמשמע בראשית ברא אלהים ודאי על ידא דההוא נהרא בגין לאפקא כלא ולאשקא כלא את השמים חבורא דכר ונוקבא כדקא חזי לבתר האי ביה אתברי עלמא לתתא ביה יהיב חילא לכלא א"ת השמים דמשמע דשמים אפיקו את בחילא דרזא דאלהים חיים בתר דראשית אפיק ליה כיון דהאי אפיק כלא וכלא אתיישב בדוכתיה כחד עזקא דא בתרייתא אתעבידת ראשית ובהאי ראשית אפיק נהורין עלאין ושרי נהרא ושרי מיא לנגדא לקבלא לתתא ועל דא בראשית ודאי ברא אלהים ביה ברא עלמא תתאה ביה אפיק נהורין ביה יהיב חילא לכלא.

תרגום: "אלהים" אלהים חיים, שמשמע "בראשית ברא אלהים" ודאי על ידי אותו נהר כדי להוציא הכל ולהשקות הכל. "את השמים" חיבור זכר ונקבה כראוי, אחר כך בו נברא העולם למטה, ובו ניתן כח לכל. "את השמים", שמשמע שהשמים הוציאו "את", בכח של סוד אלהים חיים, אחר שראשית הוציאו אותו, כיון שזה הוציא הכל, והכל התיישב במקומו כטבעת א', זו האחרונה נעשתה ראשית, ובראשית הזו הוציאו אורות עליונים, והתחיל הנהר והתחילו מים להשפיע להתקבל למטה. ועל זה בראשית ודאי ברא אלהים, בו ברא עולם התחתון, בו הוציאו מאורות, בו נתן כח לכל. ¹⁹⁸³ עי' שמות כ ג ודברי רבינו שם.

נאמר על כנסת ישראל וכשאמר (דניאל יב ז) וישבע בחי העולם¹⁹⁸⁴ הוא השם הגדול וכשאמר (שמואל – א א כו) חי נפשך הוא מקום הנדר והבן זה.

(יד כד) וְעַבְדֵי כָלֵב עֶקֶב הִיָּתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרֵי וְהִבִּיאתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר פָּא שְׁמָה וְזָרְעוּ יוֹרְשֶׁנָּה:

ע"ר' בחיי: והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה והעמלקי גם בכאן רמז השם המיוחד למפרע¹⁹⁸⁵ להורות כי מדת הדין מתוחה כנגדם ועל כן יגזור עליהם שישתקעו במדבר וילכו למפרע ויחזרו לאחוריהם דרך ים סוף ומזה היה אומר להם משה כשהיו רוצין ללכת לפנייהם ולעלות אל ההר למה זה אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלה ולכך אמר להם כי על כן שבתם מאחרי ה' ומזה נתחייבתם לחזור לאחוריהם ולא יהיה שמי הגדול עמכם וטעם יושב בעמק לארוב לכם.

(יד מא-מב): מִשָּׁה לָמָּה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה' וְהוּא לֹא תִצְלָח: אֵל תַּעֲלוּ פִּי אֵין ה' בְּקֶרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפּוּ לְפָנַי אִיְבִיכֶם:

ע"רמב"ן: וטעם והיא לא תצלה וכו' ועל דרך האמת היא מתהלכת (יחזקאל א יג)¹⁹⁸⁶. ע"ר' בחיי: ע"ד הקבלה מלת והוא חוזרת ל"פי ה'" ומה שכתוב והוא וקרי והיא לרמוז על פועל ומקבל¹⁹⁸⁷. וכתב הרמב"ן ז"ל והיא לא תצלה על דרך האמת כמו (יחזקאל א יג) והיא מתהלכת בין החיות.

(טו כ) רֵאשִׁית עֵרְסֹתְכֶם חֲלָה תְרִימוּ תְרוּמָה בְּתְרוּמַת גֶּרֶן בֵּין תְּרִימוּ אֹתָהּ. ע"ר' בחיי: וע"ד הקבלה מצות החלה שהיא מצוה יחידה בעיסה תרמוז לכנסת ישראל שכתוב בה (שיר השירים ו ט) אחת היא יונתי¹⁹⁸⁸ תמתי והיא המעשר והתרומה כי נקראת תרומה שנאמר חלה תרימו תרומה ונקראת ראשית שנאמר ראשית עריסותיכם כי היא כלולה מן החכמה העליונה הנקראת גם כן ראשית¹⁹⁸⁹ שהיא ראשית הראשית הנרמות במלת בראשית.

(טו כה) וְכִפֹּר הַבְּהֵן עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי שָׁנְגָה הוּא וְהֵם הִבִּיאוּ אֶת

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁹⁸⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 214.
¹⁹⁸⁵ ע"י לעיל פרשת נח הערה 399, וע"י עוד בדברי רבינו פרשת במדבר א נא.
¹⁹⁸⁶ ז"ל הפסוק: וְדַמּוּת הַחַיּוֹת מֵרְאִיָּהם פְּגַחֲלֵי אֵשׁ בְּעֵרוֹת כְּמֵרְאֵה הַלְּפָדִים היא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנִגְהָ לְאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בְּרֶקַע. ע"י תיקו"ז (ד ע"ב): ושכינתא כלילא מכלהו, עלה אתמר היא מתהלכת בין החיות.
 תרגום: והשכינה כלולה מכולם, עליה נאמר "היא מתהלכת בין החיות".
¹⁹⁸⁷ ע"י זהר (ח"ג קפג ע"ב): רבי אבא אמר בכל אתר הוא וקרין הוא דכר ונוקבא כחדא וכללא עלאה ה' נוקבא ו' דכר א' כללא דכלא.
 תרגום: רבי אבא אמר, בכל מקום "הוא", וקוראים "היא", זכר ונקבה כאחד, וכלל עליון, ה' נקבה ו' זכר, א' כלל הכל.
¹⁹⁸⁸ ע"י פרשת בראשית הערה 127.
¹⁹⁸⁹ ע"י זהר (ח"א דף ל ע"ב): בראשית ברא אלהים" (בראשית א א) רזא דראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה (במדבר טו כ) דא חכמה עלאה דאיהי ראשית.
 תרגום: "בראשית ברא אלהים", סוד של "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" זו חכמה עליונה שהיא ראשית.
 וע"י זהר (ח"ב דף רעא ע"א): ד"א ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והיא עשירי ומנלן דעשירי קדש דכתיב העשירי יהיה קדש לקדש ומאי נינהו קדש דכתיב וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם דכתיב ראשית חכמה יראת יי' אין חכמה אלא יראת השם.
 תרגום: דבר אחר ויקחו לי תרומה ויקחו לי לקדש תרומה שהיא יו"ד והיא עשירי ומנלן לנו שעשירי קדש שכתוב (ויקרא כז) העשירי יהיה קדש לקדש ומהו קדש שכתוב וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם שכתוב ראשית חכמה יראת ה' אין חכמה אלא יראת השם.

קָרְבָנֶם אִשָּׁה לָהּ? וְחַטָּאתֶם לִפְנֵי ה' עַל שִׁגְגַתְּכֶם.
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת כבר הודעתך¹⁹⁹⁰ כי כל מקום שנאמר ה' במדת רחמים ולפני השם כמו על פני והרי זו כמו שאמרו הוא ובית דינו¹⁹⁹¹ והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפני והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בע"ז אבל בסדר ויקרא בשאר המצות הזכיר פעמים רבים לפני ה' וזה מבואר.

עי' ר' בחיי: והם הביאו את קרבנם אשה לה' וחטאתם לפני ה' כתב הרמב"ן ז"ל הרי זה כמו שאמרו הוא ובית דינו אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפני והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בעבודה זרה והזכיר ולגר הגר בתוכם כי הגרים מוכשלים תמיד בחטא זה עד כאן באור דבריו כי לפני ה' ברוב המקומות מדת הדין בלבד ואין כן לפני ה' שבכאן אך הכוונה בו הוא ובית דינו ויאמר הכתוב והם הביאו את קרבנם אשה לה' הוא השם העליון¹⁹⁹² מקום העולה וחטאתם הביאו לפני כלומר אל פניו שהם הוא ובית דינו והזכיר ונסלח שני פעמים כי החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר לשון שגגה בתחלה ובסוף וכן בתחלת הפרשה ובסופו לומר כי ראוי לסלוח להם כיון שהם הקריבו את קרבנם עולה ועשו חיובם בכל שהרי שגגה היא.

(טו לג) וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמִּצְאִים אֹתוֹ מְקֻשָּׁשׁ עֵצִים אֶל מִשֶּׁה וְאֶל אֶהָרֶן וְאֶל כָּל הָעֵדָה.
 עי' ר' בחיי: ויש להתעורר במה שהזכיר בפרשה זו כמה פעמים אותו ויקריבו אותו המוצאים אותו ויניחו אותו ולא אמר ויניחוהו כמו שאמר במקלל והנה הם בכלל הפרישה ועוד למה נקרא בלשון מקושש היה לו לומר מלקט עצים בשבת כי לשון קשישה אינו נופל כי אם על תבן וקש שנאמר (שמות ה ז) הם ילכו וקששו להם תבן וכן (שמות ה יב) לקושש קש לתבן ולשון לקיטה נופל על עצים שנאמר (ירמיה ז יח) האבות מבערים את האש והבנים מלקטים עצים.

יש בזה ענין ידוע כי העולם ששה קצוות¹⁹⁹³ ונבראו בכח השם הנעלם¹⁹⁹⁴ בשישה חותמות כל קצה וקצה בחותם אחד ונבראו בשישה ימים והנה השבת נקראת אות והמקושש הזה כפר באותו האות ובחדוש העולם ועשה הקדש חול והשבת כשאר השישה ועל כן נקרא מקושש כלומר מקו ששה כי יצא מהקו האמצעי של ששה קצוות וכפר בשביעי שהוא היכל הקדש¹⁹⁹⁵ והבן זה.

(טו לח) דְבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל בְּנֵפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדַרְתָּם וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ועשו להם ציצית המצוה הזאת בשלשים ושתים חוטין שבה תרמוזו לכלה שבשיר השירים¹⁹⁹⁶ המעוטפת וכלולה משלשים ושתים נתיבות פליאות

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי סג

¹⁹⁹⁰ עי' דבריו שמות כ ג, והערה 867. ועי' לקמן פרשת קרח הערה 2009.
¹⁹⁹¹ עי' פרשת בראשית הערה 148.
¹⁹⁹² עי' לעיל פרשת נח הערה 359.
¹⁹⁹³ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 66.
¹⁹⁹⁴ עי' ויקרא יט כז ודברים כח טו שזה שם יה"ו, ועי' שמות ג יג שזה עיקר שם הו"ה שהה' אחרונה כפולה, ועי' פרשת בראשית הערה 66.
¹⁹⁹⁵ עי' ס"י (פ"ד מ"ד) שבע כפולות בג"ד כפר"ת מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום והיכל הקודש מכון באמצע והוא נושא את כולם.
¹⁹⁹⁶ עי' תיקו"ז (קה ע"א): ערות כלתך דא י' זעירא דאדנ"י, דאיהי כלה האמורה בשיר השירים. תא חזי שכינתא תתאה אתקריאת בתה מסטרא דאימא עלאה, כלה מסטרא דכ"ל כ"ל ה'.
 תרגום: ערות כלתך זו י' קטנה של אדנ"י שהיא הכלה האמורה בשיר השירים בא וראה השכינה התחתונה נקראת בתה מהצד של האם העליונה והכלה מהצד של כ"ל כ"ל ה'.
 ועי' זהר (ח"ב דף קמה ע"ב): כיון דעבד קדש הקדשים לתתא גניז וטמיר ועאל רזא דקדש הקדשים לתמן למעבד גניזו דשמושא שלים עילא ותתא כדקא יאות קדש הקדשים איהו לעילא רזא דחכמתא

חכמה¹⁹⁹⁷ ועליה הזכיר שם (שיר השירים ד יא) וריח שלמותיך כריח לבנון וידוע כי אין השלמה דבר זולתה וכמו שדרשו רז"ל בבראשית רבה (דניאל יב ו) ויאמר לאיש לבוש הבדים כהדין קמצא דלבושיה מניה ולכך נצטוינו בעטיפת הטלית בשלשים ושתים הוסיף משום שנאמר (דברים כח ט) והלכת בדרכיו ומצוה זו שקולה ככל המצות שבתורה לפי שהיא האבן הראשה¹⁹⁹⁸ הכוללת תרי"ג אבנים יקרות ושלשים ושתים נתיבות וכל נתיב ונתיב מתחלק לשנים טוב ורע בזכור ושמור¹⁹⁹⁹ מצות עשה ומצות ל"ת והנה הם ס"ד וכל אחד כלול מעשר ספירות הרי תר"ם הוצא מהן כ"ז אותיות התורה הם תרי"ג מצות וזהו שאמר במסכת (נדרים כה ע"א) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות כלן כן כתב החכם רבי עזריאל ז"ל בפירוש שיר השירים שחבר.

עיי"ש: ויש לך להשכיל כי הקדוש ברוך הוא כוון בבריאת האדם להיותו בארץ כאחד מן המלאכים שבשמים או כחיות הקדש והנה האדם גוף אחד ומשתרגים ממנו חלקים מיוחדים כדמיון גוף האילן שמשתרגין ממנו ענפים ועלים כן משתרגים מגוף האדם ארבעה אברים מיוחדים להיות האדם מרכבה כמו חיות הקדש ותשרה השכינה עליו והם המח והלב וברית לשון²⁰⁰⁰ וברית מילה ועל כן נצטוה בעטיפת הטלית להיות ארבע כנפות הטלית מחופפין על החיה הוא שכתוב (דברים כב יב) גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך²⁰⁰¹

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

עלאה ויובלא כגוונא דא ירתין חתן וכלא ירותא דאבא ואמא ואתהדרא אחסנת ירותא בגוונא אחרא ירותא דאבא ירותא ברתא בסליקו דשמא קדישא דא ואתקרי אוף הכי קדש חכמה ירותא דאמא ירית ברא ואקרי קדשים בגין דנטיל כל אינון קדשים עלאין וכניש לון לגביה ובתר יהיב לון ואעיל לון לגבי כלה ועל דא אמר שיר השירים שיר לגבי קדש השירים לגבי קדשים למהוי כלא קדש קדשים ברזא חדא כמה דאתחזי.

תרגום: כיון שעשה קדש הקדשים למטה גזוז וטמיר והכניס לשם את סוד קדש הקדשים לעשות גניזת השמוש השלם למעלה ולמטה כראוי קדש הקדשים הוא למעלה סוד החכמה העליונה והיובל כמו זה יורשים החתן והכלה ירשת האב והאם. וחזרו נחלת הירשה בגון אחר ירשת האב ירשה הבת בעליתו של השם הקדוש הזה ונקרא אף כך קדש חכמה ירשת האם ירש הבן ונקרא קדשים משום שנטל את כל אותם הקדשים העליונים וכנסם אליו ואחר כך נותן אותם ומכניסם לכלה. ועל זה אמר שיר השירים שיר לקדש השירים לקדשים להיות הכל קדש קדשים בסוד אחד כמו שראוי.

¹⁹⁹⁷ עי' ס"י פ"א מ"א: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יהו"ה צבאות אלקי ישראל אלקים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור.

¹⁹⁹⁸ עי' ספר הפליאה (עמוד תרמה): ארז"ל ויתהלך חנוך את האלהים שמקבל ממדה הז' הנקראת גם היא מט"ט האבן שמאסו הבונים ר"ל שהרחיקוהו מן הבנין אנשי דור הפלגה שבנו המגדל ומאסו המדות העליונות שלא להשפיע לה והבונים את המגדל גרמו לאותו אבן והמשילוה ומינוה והיא היתה לראש פינה על אלפי אלפים וריבוא רבבות על אבן א' ז' עינים, והמייחד תפילתו בה יפיק שאלתו כי משם רועה אבן ישראל היא היד הנטויה היא אבן השתיה אשר ממנה עולם השפל הושתת היא סוד הלבנה בחידושה היא אבן הראשה ועליה אמר הכתוב אל תמר בו שלא ישים כוונתו בה לבדה בשעה שמתפלל כי שמי בשם המדה שמקבל משם שגם היא נקראת מט"ט וע"כ תהיה עם הכלל.

¹⁹⁹⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 184.

²⁰⁰⁰ עי' ס"י פ"ו מ"ז) כשבא אברהם אבינו ע"ה הביט וראה והבין וחקר וחקק וחצב ועלתה בידו הבריאה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן מיד נגלה עליו אדון הכל ית' שמו לעד והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אברהם אוהבי וכתר ברית לו ולזרעו עד עולם שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה וכתר לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והוא ברית הלשון ובין עשר אצבעות רגלי והוא ברית המילה וקשר עשרים ושתים אותיות התורה בלשונו וגילה לו את סודו משכן במים דלקן באש רעשן ברוח בערן בשבעה נהגן בשנים עשר מזלות.

²⁰⁰¹ עי' תיקו"ז כו ע"ב: ואיהי כלילא מארבע פרשיין דקריאת שמע דאינון רמ"ח תיבין עם א"ל מלך נאמן ובגין דלא יעבדון הפסקה תקינו למהדר שליחא דצבורא ה' אלקיכ"ם אמת וכד ישראל אמרין שמע ודאי (נ"א מארי) חיוון שמטין גדפיהו באן אתר בכנפי מצוה דאתמר בהון על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה (דברים כב יב) דאיהו כגוונא דמעיל האפוד דפעמונים ורמונים אינון לקבל חליין וקשרין שולי המעיל אינון לקבל כנפי מצוה.

תרגום: והיא כלולה מארבע פרשיות של קריאת שמע, שהן מאתים ארבעים ושמונה תיבות עם אל מלך נאמן, וכדי שלא יעשו הפסקה תקנו שיחזיר השליח צבור יהו"ה אלהיכ"ם אמת. וכשישראל אומרים "שמע", ודאי (אדוני) החיות שומטות כנפיהם. באיזה מקום, בכנפי מצוה, שנאמר בהם "על

וזהו סוד הלשון שהזכיר במצוה זו מלת כנפים והיה יכול לומר על ארבעה צדי או רבועי וכן הזכיר בכאן על כנפי בגדיהם הכנף פתיל תכלת וכדי לרמוז מנין הכנפים והפנים שבכל היה והיה באה הקבלה להיות שמונה חומין בכל כנף כדי שיהיו שלשים ושתיים חומין וכשם שהחיה הנחלקת לארבע חיות מחופפין עליה הכבוד ושכינת עזו כן גוף האדם שממנו נחלקים ארבעה אברים שהזכרנו נצטוו בטלית המחופף עלינו שיהיה הציצית לבן ושיתן בו פתיל תכלת כדי שיתדמה לחיות המרכבה ואמנם הלבן הוא העקר וזהו שאמרו (מנחות לט א) מתחיל בלבן ומסיים בלבן כי הוא בסוד התרועה²⁰⁰² שיש פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה.

והנה הציצית והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג²⁰⁰³ וכשם שהלולב והאתרוג מעכבין זה את זה כן הציצית והתכלת מעכבין זה את זה בזמן שהיה תכלת מצוי אבל עכשיו שאין לנו תכלת מניח הלבן בלא תכלת כי הוא העיקר והנה התכלת הוא האתרוג שנקרא הדר ובמדרש תהלים (תהלים צ טו) והדרך על בניהם והדרך זו תכלת שבמצות ציצית שישראל מתכסין בה שנקראו בנים למקום ועוד דרשו (מנחות מב א) ציצית אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה וכן דרשו בלולב (שם) לולב אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה וכדי שלא יפריד האדם בין הציצית והתכלת ולא יקצין בנטיעות²⁰⁰⁴ הוצרכו רז"ל (ברכות יב ב) לדרוש ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות כלומר שלא יחשבו בה לומר שתי רשויות יש רק ליחד הכל ביחוד שלם.

ועוד אני מוסיף באור אם תסתכל בפסוק הנמרץ שאמר שלמה (משלי כד כא) ירא את ה' בני ומלך שענינו על הדרך הזה ירא ה' זו מצות ציצית ומלך זו התכלת שהיא מדת המלכות ותכלית הספירות וכדי שיתיחד יחוד שלם ולא תקצין אמר עם שונים אל תתערב אל תחשוב בלבך שניות כי אם יחוד שלם וזהו שדרשו רז"ל (ברכות יב ב) ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות ולפי הענין הנזכר יהיה וראיתם אותו מלשון אות וסימן כאלו אמר וראיתם חותמו והוא חותם התכלת ואם תזכה תבין²⁰⁰⁵.

ובספר הבהיר²⁰⁰⁶ תמצא מפורש מאי טעמא דתכלת משל למה הדבר דומה למלך ובתנו שבקשו לילך למרחוק פחדו מאימת המלך נתן להם סימנו פחדו מן הבת נתנה להם סימן אמרו מעתה בשני סימנין אלו ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה" שהיא כדוגמת מעיל האפוד, שהפעמונים והרמונים הם כנגד חוליות, וקשרים שולי המעיל הם כנגד כנפי מצוה.

²⁰⁰² עי' דברי רבינו בויקרא כג כד ודברינו שם.

²⁰⁰³ עי' תיקו"ז (קמז ע"ב): תכלת מסטרא דשמאלא לבן מסטרא דימינא עמודא דאמצעיתא אחיד בתרויהו וביה קורין קריאת שמע בשחרית דאיהי שכינתא בת עין.

²⁰⁰⁴ עי' בזה ברמב"ן בראשית יא ב.

²⁰⁰⁵ עי' זהר (פנחס דף רנז ע"א): ואיהי פקודא תמינאה מזוזה שכינתא אתקריאת מזוזה מסטרא דעמודא דאמצעיתא דאתוון דיהו"ה ומסטרא דצדיק רזא דברית אתקרי שדי שדי חותמא דמלכא דאיהו יהו"ה.

תרגום: והיא מצוה שמינית, מזוזה, השכינה נקראת מזוזה מצד העמוד האמצעי של אותיות יהו"ה, ומצד של צדיק סוד הברית נקראת שדי, שדי חותמת המלך, שהוא יהו"ה.

²⁰⁰⁶ ז"ל: צב. ועוד אמר מאי טעמא אנו מטילין תכלת בציצית, ומאי טעמא שלשים ושתיים, משל למה ה"ד למלך שהיה לו גן נאה ולו ל"ב נתיבות ושם שומר עליהם והודיע לו לבדו אותן הנתיבות, א"ל שומרם ולך בהם בכל יום ובכל זמן שתדרכם שלום לך, ומה עשה אותו השומר, שם שומרם עליהם, אמר אם אני אהיה לבדי באלה הנתיבות אי אפשר לשומר אחד לקיים כל אלה הנתיבות, ועוד כי יאמרו העולם כילי הוא מלך זה לכך שם שומר זה שומרם אחרים לכל הנתיבות, אלה הם ל"ב נתיבות.

צג. ומ"ט דתכלת, אמר השומר שמא יאמרו השומרם האלה הגן שלנו הוא, נתן להם סימן, ואמר להם ראו זה סימן של מלך שהוא שלו הגן הזה ואלה הנתיבות הוא תקנם ואינם שלי, והנה חותמו, משל למה"ד למלך ובתו שהיו להם עבדים ובקשו לילך למרחוק פחדו מאימת המלך נתן להם המלך סימנו, פחדו מן הבת, נתנה להם סימן, אמרו מעתה בשני סמנים אלה (תהלים קכא ז) ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך.

(טו לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם:
עי' רמב"ן: להזהיר ממנה שלא יטעו בה וזה הוא שדרשו רבותינו (ספרי שלח קטו) אחרי לבבכם זו המינוח אשר אתם זונים זו ע"ז שלא יהרהרו מן התכלת במינוח או בע"ז אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות כענין שכתוב ואנכי היודע ועד נאם ה' (ירמיה כט כג) והמשכיל יבין.

(טו מ) לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:
עי' ר' בחיי: דרשו רז"ל (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד) בחיוב קריאת שמע בבקר ובערב צריך להתיז זי"ן של תזכרו והטעם בזה כדי שלא תתבלבל המלה אצלנו ושלא יובן מזה תשכרו בשי"ן שהוא לשון שכירות לפי שאין לעשות המצות על מנת לקבל פרס נוכל לומר בזה שהוא כדי לרמוז על חמשה חומשי תורה הנחלקים לשבעה שהרי שקולה מצוה זו כנגד כל התורה עוד אפשר לומר בהתזת הזי"ן שירמוז אל השבת הגדול²⁰⁰⁷ וענין הכתוב לומר אני מצוה לכם מצוה זו בתכלית שתעשוה למטה למען תזכרו למעלה המדה שהיא בתוך מדת הכל שהיא השבת הגדול ואמר ועשיתם את כל מצותי לפי שכל המצות נכללות שם וזה מבואר.

Section break